

Pr. JOSIAH B. TRENHAM

**CĂSĂTORIE ȘI FECIORIE
ÎN GÂNDIREA
SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR**

Traducere din limba engleză

LUCIAN FILIP

Carte tipărită cu binecuvântarea

Înaltpreasfințitului

TEOFAN

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

EDITURA DOXOLOGIA

Iași, 2016

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
Abrevieri	21
Introducere	23
1. Învațatura Bisericii primare despre feciorie și căsătorie înainte de Sfântul Ioan Gură de Aur	26
2. Îngeri pământești: bărbatul și femeia în rai	103
3. De la ambiții copilărești la roade cerești: căsătoria și fecioria în Vechiul și Noul Testament	144
4. Căsătoria spirituală, familia monahală și Biserica de acasă	208
5. Relația sexuală protejată: contracepția în învațatura Sfântului Ioan Gură de Aur	252
6. Trupurile cerești și unirea sufletelor: viața în eshaton	276
Cuvânt de încheiere	315
Bibliografie	317
Indice scripturistic	347
Indice general	352

1. Învățătura Bisericii primare despre feciorie și căsătorie înainte de Sfântul Ioan Gură de Aur

Introducere

Acest capitol este menit să slujească drept o introducere generală în tema unei abordări patristice față de chestiunea căsătoriei și a fecioriei înainte de perioada în care a trăit Sfântul Ioan Gură de Aur. În acest scop, am încercat să ofer o privire de ansamblu elementară a principalelor curente eretice care au avut tangență cu subiectul tratat de noi, de vreme ce, o atât de mare parte din scrierile Părinților despre tema noastră au fost compuse drept răspuns la învățătura care nu se afla în armonie cu norma de credință a Bisericii. Drept consecință, am oferit o prezentare generală a operelor despre căsătorie și feciorie scrise de șase învățători ai Bisericii antehrisostomieni foarte influenți. Aceștia sunt: Tertulian, Clement Alexandrinul, Origen, Sfântul Metodie al Olimpului, Sfântul Atanasie cel Mare și Sfântul Efreem Sirul¹. Dacă ne vom familiariza cu acești șase scriitori bisericești care îl preced pe Gură de Aur, vom putea aprecia mai bine contribuția unică și monumentală asupra definirii atitudinii creștine referitoare la căsătorie și feciorie.

Atacuri eretice împotriva căsătoriei și concepții false despre feciorie

Multă cerneală patristică despre chestiunea căsătoriei și fecioriei a curs din cauza învățăturilor greșite ale ereticilor și schismaticilor care defăimau căsătoria și propovăduiau

paradigme ascetice înrădăcinate în învățătura eretică și motivate de false aspirații. Sfântul Apostol Pavel îl avertizase pe Sfântul Timotei, chiar în veacul apostolic, că vor apărea învățători falși ce vor ataca instituția căsătoriei², și așa s-a și întâmplat. În secolele următoare a existat un curent continuu de falși învățători care au subminat căsătoria atât de la dreapta, cât și de la stânga. Principalii oponenți ai căsătoriei creștine au fost așa-numiții „gnostici”.

„Gnosticismul”³ este un cuvânt umbrelă, un fel de *topos* ideologic, ce are o gamă largă semantică și care este folosit ca instrument retoric. Nu este ușor să definești gnosticismul. Aceasta nu fiindcă gnosticismul în sine este un concept științific relativ nou, și nu o definiție patristică⁴, și nici fiindcă vreunul dintre aceste grupuri așa-zise gnostice își

¹ În afara acestui capitol introductiv, de la un capăt la celălalt al lucrării se vor face referințe la acești autori pentru a furniza informații privind aspectele relevante pentru Ioan Gură de Aur. Acești șase teologi reprezintă o largă selecție de mărturii creștine grecești, latine și siriene din primele veacuri ale Bisericii și demonstrează armonia fundamentală de opinie de-a lungul perioadei Bisericii primare asupra căsătoriei și fecioriei. Cititorul va observa absența evidentă a Părinților Capadocieni: Sfinții Grigorie Teologul, Vasile cel Mare și Grigorie de Nyssa. Fiecare dintre acești Părinți a avut multe de spus despre căsătorie și feciorie și l-au influențat profund pe Gură de Aur. Ar merita încercat un studiu despre moștenirea capadociană a lui Gură de Aur. În afara Capadocienilor, nu vom examina nici influența Sfântul Irineu, de care depind atât de mult Clement Alexandrinul și Sfântul Metodie al Olimpului. Pentru un studiu privind contribuția Sfântul Irineu la chestiunea căsătoriei și fecioriei, vezi Behr (2000).

² Cf. I Tim. 4, 3.

³ Jonas (1958), p. 32.

⁴ Părinții, de fapt, nu au numit aceste grupuri folosind termenul colectiv de „gnosticism”, ci, mai degrabă, au analizat fiecare sectă în parte, aplicând uneori termenul „gnostic”, dar de obicei au desemnat grupul prin numele fondatorului său. Părinții au considerat că aceste grupuri „gnostice” sunt, în principal, erezii creștine. Doar câteva secte s-au numit expres „gnostici”, iar Sfântul Irineu folosește în mod colectiv denumirea de „în chip mincinos numită gnoză” pentru a descrie grupurile care aveau în comun anumite ipoteze cosmologice și epistemologice.

revendicase acest nume, ci, pentru că este practic imposibil să faci o grilă teologică gnostică, pe baza căreia să clasifici pe cineva ca fiind gnostic. În mod obișnuit, gnosticismul este folosit pentru a descrie orice sistem filosofico-religios care postulează un secret sau o gnoză specială și care este deținută doar de câțiva aleși, adică de cei desăvârșiți duhovnicește. Această cunoaștere specială, care mântuiește în sine, dezvăluie că lumea creată este lucrarea eonilor sau a puterilor în-gerești care izvorăsc din divinitate. Din această temă comună s-au născut mai multe ramuri individuale ale gnosticismului, care, deși expun multe sisteme extravagante, mult timp s-a considerat că aceste secte sunt atașate de ideea că universul fizic nu a fost creația Dumnezeuului cel Preaînalt, ci a unor zeități mai mici, și, prin urmare, cosmosul și materia sunt rele și nu pot fi răscumpărate⁵. Trupul este socotit a fi o închisoare și un „veșmânt murdar și necurat al sufletului”⁶. Acest efort de a defini gnosticismul și de a grupa la un loc în această categorie un număr uriaș de mișcări religioase din secolele al II-lea și al III-lea a fost ferm criticată de cercetarea academică recentă⁷. Originea gnosticismului este învăluită de mister. Se sugerează că la apariția învățăturilor gnostice au contribuit patru curente fundamentale: zoroastrianismul, iudaismul apocaliptic, creștinismul eterodox și filosofia elenistă⁸. Până în acest moment nu cred că se poate afirma ceva categoric în această privință.

⁵ Grant (1961), p. 15.

⁶ *Imnul perlei* în lucrarea gnostică *Faptele lui Toma*, sec. al III-lea, care reflectă probabil o învățătură valentiniană târzie. *Ibidem*, p. 116.

⁷ Williams (1995), *Rethinking Gnosticism: An Argument for Dismantling a Dubious Category*, îmi pare a oferi o critică devastatoare a modului tradițional în care cercetarea academică din ultimele câteva secole a încercat să se raporteze la un mare număr de mișcări religioase din secolele al II-lea și al III-lea, care, deși au multe trăsături în comun, nu pot fi analizate – așa cum demonstrează Williams – în funcție de categorii precise.

⁸ Grant (1961), p. 18. În afară de terminologie, nu se pot spune prea multe despre o contribuție substanțială a filosofiei grecești. Influența

Mare parte din ceea ce cunoaștem în ziua de azi despre sectele denumite la modul general „gnostice” derivă din numeroasele lucrări antieretice patristice scrise de-a lungul primelor secole ale Bisericii. Cea mai importantă dintre acestea este cea a Sfântului Irineu, *Împotriva ereziilor: despre identificarea și respingerea celei în chip mincinos numite gnoze*⁹. Această lucrare a Sfântului Irineu depinde de o lucrare pierdută astăzi a Sfântul Iustin Martirul. Sfântul Ipolit al Romei a scris pe larg împotriva gnosticismului, asemenea lui Tertulian, Clement Alexandrinul, Origen și Sfântului Epifanie al Salaminei. Părinții și primii scriitori bisericești au fost preocupați în special să respingă numeroasele mișcări sectare din vremea lor, de vreme ce majoritatea susțineau că sunt cele mai pure comunități creștine, care dețin succesiune apostolică autentică¹⁰. În principal, din aceste surse¹¹ putem reconstrui principalele

creștină poate fi detectată în imaginea gnostică a răscumpărării. Cf. Jonas (1958), p. 53. Mandeianismul este un izvor recunoscut, dar foarte complex, și este singura formă străveche de religie gnostică încă practicat în ziua de astăzi. În prezent, mai există secte în Irak, mai ales în Bagdad și Basra, unde se pare că domină piața de metale prețioase. Numele „mandean” vine din aramaicul „manda” care înseamnă cunoaștere. Mandeenii sunt, într-adevăr, „gnostici”. Rudolph (1977), pp. 343ff.

⁹ *Sources Chrétiennes* a publicat textul critic, Irénée de Lyon: *Contre les hérésies*, în nouă volume: SC 100, 151, 152, 210, 211, 263, 264, 293 și 294.

¹⁰ *Vezi Scrisoare către Flora* a conducătorului gnostic Ptolemeu: „Mai târziu vei afla mai mult dacă ești socotit vrednic de tradiția apostolică pe care și noi am primit-o prin succesiune. Și noi putem să justificăm toate ideile noastre prin învățătura Mântuitorului”. Grant (1961), p. 160.

¹¹ Această resursă patristică a fost mult ajutată de descoperirea mai multor texte gnostice în 1945, în situl arheologic de la Nag Hammadi. Au fost scoase la lumină patruzeci și patru de lucrări diferite în papyrus, legate în treisprezece volume de piele, iar această descoperire a umplut un gol imens în materialul sursă primar. Astfel, au fost recuperate lucrări gnostice precum Evanghelia adevărului, probabil o carte valentiniană din secolul al II-lea.

linii teologice ale feluritor mișcări biblico-demiurgice¹², și putem înțelege, mai ales, atacurile lor îndreptate împotriva căsătoriei și devierile ascetice asociate.

Sursele patristice identifică următorii principali lideri și secte ale gnosticismului¹³: Simon Magul, Menandru, Saturnin, Basilide și Isidor, Carpocrate și Epifanes, Cerint, ebioniții, nicolaiții, Cerdo, Marcion, encratiții, Tațian, Valentin și succesorul său Ptolemeu și alte secte mai puțin cunoscute¹⁴.

Acești predicatori au atacat căsătoria din ambele laturi ale spectrului etic. În ceea ce privește căsătoria și fecioria, învățătorii gnostici au fost adesea în mod convenabil împărțiți în două tabere: cei *excesiv de ascetici* și cei *fățiș imorali*¹⁵. Marcion și Tațian fac parte din tabăra celor care duceau asceza la extrem. Marcioniții nu aveau voie să se căsătorească, fiindcă a te căsători și a procrea înseamnă a participa la lucrarea cea rea a demiurgului. Conform Sfântului Irineu, Tațian s-a alăturat lui Marcion și Saturnin considerând căsătoria drept *adulter*¹⁶. De cealaltă parte se aflau cei imorali.

¹² Aici urmărim terminologia sugerată de Williams.

¹³ Grant (1961), pp. 23-61. Simon Magul apare în Fapte 8, 9-24, iar nicolaiții sunt menționați în Apoc. 2, 6, 15.

¹⁴ Precum gnosticii barbeliți, ofiții sethieni și cainiții.

¹⁵ Williams (1995) dedică un capitol din lucrarea sa argumentării ideii că există serioase lipsuri în teoria celor care susțin că un număr semnificativ din aceste grupări promovau comportamentul imoral. Diviziunea tradițională dintre gnosticii excesiv de ascetici și cei imorali, așa cum se găsește la Clement Alexandrinul (*Stromata* 3, 5. 10-14, GCS, p. 214) și reiterată de Chadwick (1954, p. 22) mi se pare a fi foarte îndoielnică, fără a urma pe Williams în discreditarea mențiunilor patristice ale unei astfel de imoralități. Putem spune că existau grupuri cu comportament imoral, dar, în general, nu au fost mișcările dominante. Gero (1986) aduce mărturie despre prezența probabil semnificativă a borboriților imorali în Antiohia, în perioada păstoririi Sfântul Ioan Gură de Aur, din scrierile lui Teodor al Mopsuestiei și legislația imperială aspră a împăratului Teodosie II, pp. 277-279.

¹⁶ Sfântul Irineu, *Împotriva ereziilor* 1, 28, 1, 8-26, SC 263, pp. 354-356. Cf. Chadwick (1954), p. 22.